

Наукові інтереси: сучасний німецький мандрівний роман, українська мандрівна література, стилістика німецької та української мов

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Julia Bogdan – Aspirant of the National Pedagogical M.P. Dragomanov University, Senior Lecturer at the Department of Theory and Practice on Industrial Translation by National Technical University of Kherson.

Scientific interests: contemporary German travel novel, Ukrainian travel literature, stylistics of German and Ukrainian languages.

УДК: 81.112

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-289-294

**ПІДРЯДНІСТЬ У СИСТЕМІ СИНТАКСИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ
КОМПОНЕНТАМИ ВЕРБАЛЬНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

Лариса КІТ (Кропивницький, Україна)

ORCID: 0000-0001-8076-1739

e-mail: larisa.gavrilyuk.19@gmail.com

КІТ Лариса. ПІДРЯДНІСТЬ У СИСТЕМІ СИНТАКСИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ КОМПОНЕНТАМИ ВЕРБАЛЬНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ. У статті розглянуто види зв'язків у словосполученнях німецької та української мови. Особливу увагу приділено дослідженню підрядних зв'язків у вербальних словосполученнях (словосполученнях зі стрижневим словом – дієсловом), коли граматичні значення головного слова викликають у залежного слова конкретно визначені граматичні значення. Розглянуто проблематику поділу на сильне та слабе керування.

Ключові слова: дієслово, підрядний зв'язок, керування, безпосереднє керування, прийменникове керування, слабе керування, сильне керування.

KIT Larisa. SUBORDINATION IN THE SYSTEM OF SYNTACTIC RELATIONS BETWEEN THE COMPONENTS OF VERBAL COLLOCATIONS IN UKRAINIAN AND GERMAN LANGUAGES. The article studies the typology of linguistic views on the government in the system of syntactic relations, the classification of formal cases of government by the morphological expression of the supporting and the controlled part of the sentence, also in the article is noted the contribution of linguists to the problem of strong and weak verb government. The large majority of verbs in both Ukrainian and German govern nouns in a certain case and require the use of specific prepositions, while the cases of governed nouns and prepositions used in conjunction with verbs of similar meaning are not identical in Ukrainian and German languages. During the process of the verb governing, often the direct lexical meaning of the preposition is not realized. That's why the use of this preposition with this particular verb may seem illogical to non-native speakers. And this illogicality often prevents the correct use of verb governing. Clause relationship between components of a phrase is a syntactic relationship that indicates the grammatical dependence of one component on another in a sentence or phrase. As we can see, the clausal relationship between the components of the phrase is word forms. Coordination, management, adherence - these are typical forms of clausal communication - management of coordination and adherence. These last two forms can be a prospect for further research.

Key words: verb, subordination, government, direct government, prepositional government, weak and strong government.

Одним з найбільш дискусійних питань лінгвістики на сучасному етапі її розвитку є питання підрядного зв'язку в словосполученнях. Як в українській, так і в німецькій мові уснують наступні типи синтаксичних зв'язків: узгодження, керування, координація, прилягання, тяжіння, інкорпорація, замикання та ізафет.

Із усіх видів синтаксичного зв'язку особливої уваги заслуговує керування або, як його ще називають, управління. Здатність самостійних частин мови саме через керування створювати і виражати семантико-синтаксичні відношення зумовила **актуальність** даного дослідження.

Залежно від того, до якої частини мови належить головне слово, виділяють наступні типи керувань: іменникові керування, дієслівні керування, прикметникові керування.

Об'єктом дослідження стали вербальні словосполучення, в яких головним компонентом виступає дієслово, що сполучається з іменником у прямих та непрямих відмінках з прийменником та без прийменника

Предметом дослідження стали способи вираження підрядного зв'язку у дієслівних словосполученнях з іменником як залежним компонентом.

Мета даної розвідки полягає у встановленні особливостей функціонування підрядного зв'язку у словосполученні залежно від головного слова.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: дослідження особливостей підрядного зв'язку у словосполученні, систематизація знань про підрядний зв'язок між словами.

Матеріалом дослідження слугували вербальні словосполучення, з головним компонентом дієсловом, із залежним компонентом – іменником.

Керування – це такий тип синтаксичного зв'язку між компонентами словосполучення, коли граматичні значення головного слова викликають у залежного слова конкретно визначені граматичні значення. Тут слід зауважити, що форма залежного компонента зумовлюється головним або стрижневим словом: наприклад, *пишу книгу, захоплююся книгою, радію книжці, ілюстрація у книзі; ein Buch schreiben, an die Eltern schreiben, mit dem Kugelschreiber schreiben*.

Керування є типом підрядного зв'язку між складовими частинами словосполучення – словами, при якому залежне слово використовується у певному відмінку, якого вимагає головне слово, при цьому залежне слово може вживатися як з прийменником, так і без нього.

Саме поняття «керування» має різні дефініції. Так наприклад, в енциклопедії Meyers neues Lexikon знаходимо таке визначення: «Rektion: Fähigkeit bestimmter Wortarten (Verbum, Substantiv, Adjektiv, Präposition) den Kasus von ihnen abhängigen Wortes zu bestimmen.» (Meyers neues Lexikon. Bd.6 Leipzig 1963, S. 889) (Керування – це здатність певних частин мови (дієслова, іменника, прикметника, прийменника) визначати відмінок залежного слова (перек. автор.)

У словнику української мови знаходимо наступне визначення поняття «керування»: «Зв'язок між словами в реченні, при якому залежне слово ставиться в тому відмінкові, якого вимагає керуюче слово. Керування – такий вид підрядного зв'язку між членами словосполучення, при якому пояснює слово (іменник або його еквівалент), обслуговуючи підпорядковуюче слово, набирає певної форми непрямого відмінка (з прийменником чи без нього)» (Словник української мови: 143).

Отже, **керування** – такий вид синтаксичного зв'язку, коли вживання певної форми непрямого відмінка іменника, предметно-особового займенника або субстантивованого прикметника (без прийменника і з прийменником) зумовлене граматичним або лексико-граматичним значенням іншого, панівного слова. Це слово для розкриття і поширення свого смислу як би потребує певної залежності від нього форми непрямого відмінка імені або займенника з особовим або предметним значенням. Іншими словами, головне вимагає від залежного певної відмінкової форми, а в самому визначенні «керування» є натяк на те, що головне слово керує підлеглим. Наприклад, *розв'язав задачу, увійти до лісу, позбутися надії, рахуватися з часом, відправлення потягу, інтереси справи, інтерес до науки і т. д.; ein»; ein Problem lösen, die Hoffnung aufgeben, Interesse für etwas haben, das Zimmer betreten, jemandem die Zeit gewähren*.

Залежно від керуючого слова форма непрямого відмінка іменника або займенника може вживатися без прийменника, утворюючи безпосереднє, безприйменникове керування (*зустрічати гостей, радіти перемозі, гордитися батьком, будинок брата, ліс рук; die Gäste einladen, die Frage beantworten, einen Brief schreiben*), і з прийменником, утворюючи прийменникове керування (*відсунути від краю, облетіти навколо Місяця, гай біля села, лист для брата; sich auf die Ferien freuen, sich um eine Stelle bemühen, nach einer Ausrede suchen*).

За своїм потенціалом, тобто залежно від лексико-граматичних особливостей панівного слова, керування поділяється на сильне, напівсильне і слабе.

Сильним виступає таке керування, що реалізується в тому випадку, коли головне слово виражене:

а) перехідним дієсловом: *пізнати істину, прочитати лекцію; einen Brief schreiben, die Antwort geben;*

б) віддієслівним іменником, який утворений від перехідного дієслова: *вишивання рушника, читання книги; das Lesen der Zeitung, das Schafen der Skulptur;*

в) префіксальним дієсловом, префікс якого вимагає наявності в постпозиції такого самого прийменника: *наступити на рушник, відійти від батька;*

г) префіксальним дієсловом, префікс якого вимагає наявності в постпозиції певного прийменника: *перескочити через перелаз, перейти через дорогу;*

Напівсильним є таке керування, за якого залежне слово реалізує адресатну семантику та його вияв опосередкований наявністю

Отже, сильне керування – це такий підрядний зв'язок, при якому на вимогу головного слова вживається необхідна і єдина форма залежного іменника з прийменником або без нього. Наприклад: *рубати ліс, готуватися до конкурсу, радіти сонцю, ставлення до хворих, любов до батьківщини, початок спектаклю; etwas für eine Prüfung vorbereiten, mit der Arbeit anfangen, an die Tür anklopfen, auf einen Brief antworten, die Frage beantworten.*

До сильного керування здатні далеко не всі слова, в основному сильнокерованими бувають дієслова, причому в них здатність до сильного керування тісно пов'язана з перехідністю (прямою або непрямою). Сильне керування можливе і при залежному відмінку з обставинним значенням. Так, дієслова і віддієслівні іменники, що мають префікси просторового значення і позначають дію в просторі, здатні до сильного керування. У подібних словосполученнях головне слово потребує прийменника, який збігається з префіксом або є співвідносним з дієслівним префіксом за значенням. Наприклад *втерти в ..., внести до винести з підійти до влізти на підкотитися під ..., долетіти до ..., перейти через ...; sich interessieren für ..., sorgen für..., suchen nach ..., antreten gegen ..., belegen mit ..., diskutieren mit ... über ..., erheben zu ..., erwachen von ..., herrschen über ... і так далі.*

Слабке керування – це такий вид підрядного зв'язку, при якому залежне слово вживається для вираження певного значення незалежно від лексико-граматичних особливостей керуючого слова. Форма залежного слова при слабкому керуванні вибирається з ряду можливих відповідно до потреб конкретизації значення головного слова. Наприклад: *гуляти в лісі, в полі; гуляти надвечір, гуляти з другом; йти в ліс; працювати рік; зануритися до пояса; товпитися біля театру, натопти біля театру; durch die Stadt bummeln, mit dem Freund spazieren gehen, vom Bahnhof abholen, das ganze Jahr durch arbeiten і так далі.* Отже, слабке керування є зв'язком не необхідним, а тільки можливим для головного слова.

Найбільш змістовний аналіз поняття сильного керування був зроблений Є. Куриловичем, якій досліджував є поняття у зв'язку з проблемою класифікації відмінків. Як відомо, Є. Курилович поділяє всі відмінки на граматичні (номінатив, акузатив, генетив) та конкретні (датив, інструментальний, аблатив, локатив з прийменником чи без прийменника). Кожний з відмінків має первинну та вторинну функцію. Первинною функцією граматичних відмінків є синтаксична функція (функція підмета, прямого додатка, генітива суб'єкта чи об'єкта), а вторинною є семантична чи прислівникова функція (акузатив мети, просторової чи часової протяжності). Первинною функцією конкретних відмінків є прислівникова функція (різного роду обставини, виражені іменниками), а вторинною – синтаксична функція. Якщо іменник виконує синтаксичну функцію. Воно займає, незалежно від свого відмінка, центральну позицію щодо керуючого слова, тобто функцію прямого додатка. Якщо іменник виконує прислівникову функцію, то він займає, незалежно від свого відмінка, периферійну позицію стосовно керуючого слова, тобто позицію обставини. Отже, різниця між сильним і слабким керуванням – «це різниця між синтаксичним і в той же час центральним, з одного боку, та семантичним і водночас периферійним, з іншого (Курилович, 1962: 175-203).

Концепція сильного та слабого керування Є. Куриловича є досить глибокою, але в його праці не запропоновано операційних аналогів для понять синтаксичної та

прислівникової функції, центральної чи периферійної позиції, на основі яких визначається сильне чи слабе керування.

Більш повну збірку правил для розмежування випадків сильного та слабого керування пропонує О. М. Пешковський. Під сильним керуванням він розумів «таку залежність іменника чи прийменника з іменником від дієслова, за якої між даним відмінком чи даним прийменником з даним відмінком, з одного боку, та словниковою чи граматичною стороною дієслова, з іншого, є необхідний зв'язок». Відповідно під слабким керуванням розуміється така залежність залежного слова від головного, при якій необхідний зв'язок є відсутнім. О. М. Пешковський був першим з науковців, хто звернув увагу не лише на якісні, але й на кількісні аспекти сильного та слабого керування. Сильне керування він називав переважним, а слабе - рідкісним типом керування для дієслова (Пешковський, 2001).

Типовим прикладом безпосереднього сильного керування є сполучення перехідного дієслова з іменником (або словом, вжитим у значенні іменника) в формі знахідного відмінка без прийменника, *наприклад: взяв книжку, приніс газету, зустрів брата, написав вірш, читаю доповідь, einen Brief schreiben, ein Buch lesen, Vortrag halten, eine Zeitung kaufen, Noten bekommen.*

У словосполученнях безпосереднього сильного керування кероване слово може ще мати такі форми:

- а) родового відмінка (при перехідному дієслові з заперечною часткою не)
- б) родового частковості, *наприклад: куплю чорнила; дістану фарб; візьму паперу;*
- в) орудного знаряддя: *орав плугом; рубав сокирою; намалюю олівцем.*

Сильне посереднє керування буває в словосполученнях з префіксальним дієсловом, що вимагає певної відмінкової форми іменника з таким прийменником, який дублює префікс керуючого дієслова, *наприклад: з'їхати з гори, списати з книжки, забігти за хату, ввійти в аудиторію, накреслити на папері.* Як бачимо з наведених прикладів сильного безпосереднього та посереднього керування, наявність об'єкта (залежного додатка) в певній відмінковій формі без прийменника або з прийменником зумовлюється семантикою керуючого дієслова. Без керованого слова ці дієслова видаються семантично неповноцінними. Тільки разом з керованим словом керуюче дієслово в даних прикладах виявляє своє значення. Це говорить про те, що в сильному керуванні вирішальну роль відіграє семантика керуючого слова, його лексичне значення. Смісловий зв'язок керуючого й керованого слова може виявляти себе в більшій або меншій мірі. Семантична спаяність їх іноді досягає високого ступеня, особливо в ідіоматичних і фразеологічних зворотах, *наприклад: довести до відома, грати роль, звернути увагу, виссати з пальця і т. п.*

При слабкому керуванні наявність іменника (або іншої частини мови, вжитої в значенні іменника) без прийменника або з прийменником зумовлена не семантикою керуючого слова, а смыслом висловлення або характером синтаксичної конструкції. Так, дуже слабкий зв'язок з певною відмінковою формою іменника з прийменником у дієслів неперехідних. Це пояснюється тим, що за своєю семантикою неперехідні дієслова не потребують будь-яких відмінкових форм. *Наприклад, у словосполученнях ходив на берег, лежать на столі, зупинився під Києвом* дієслова *ходив, лежить, зупинився* зовсім не вимагають від керованого слова обов'язково певного відмінка. Наявність керованого іменника з прийменником тут обумовлена смыслом висловлення: адже ці дієслова залежно від смыслу висловлення можуть сполучатися і з іншими прийменниками просторового значення та відповідною відмінковою формою іменника і, таким чином, по-різному уточнювати місце дії, *наприклад: ходив на берег, ходив по березі, ходив над берегом, ходив біля берега, лежить на столі, лежить у столі, лежить під столом, лежить біля стола та ін.; зупинився під Києвом, зупинився в Києві, зупинився близько Києва та ін.*

Керування прямим і непрямым додатком чіткіше себе виявляє, ніж керування тими обставинами, що можливі і при будь-якому дієслові. Порівняйте: *Малював картину фарбами і Малював цілий місяць; Малював у саду.* Чітко визначити і розмежувати всі види словосполучень з формами слів, які входять в систему слабого керування, досить важко. Існує ще цілий ряд так званих перехідних типів підрядного зв'язку. Так, *наприклад, перехідним типом підрядного зв'язку між слабким керуванням і приляганням, очевидно,*

можна вважати словосполучення з залежним іменником в ролі додатка, який тільки прилягає до підпорядковуючого дієслова, стоїть, при ньому, але обслуговуване дієслово не керує ним. Таке «керування» не обумовлюється ні семантикою дієслова, ні характером синтаксичної конструкції, наприклад: Поховали громадою, як слід, по закону.

Про те, що при слабкому керуванні певної форми непрямого відмінка з прийменником вимагає не керуюче слово, а смисл цілого висловлення, говорить і такий факт: в ряді випадків залежне слово може мати так звану готову відмінкову форму для вираження граматичних відношень – форму, яка склалася в певних умовах і набула широкого вжитку. Наприклад, у реченні «Рибалки віднесли корзини з лози в курінь» використана готова форма родового відмінка іменника з прийменником (з лози), яка спочатку виникла із словосполучення з дієсловом (корзини зробили з лози, корзини зроблені з лоз – корзини з лози). Прикладом слабого керування можна назвати і таке керування, при якому відмінкова форма залежного слова обумовлена не семантикою керуючого слова і не смислом висловлювання, а граматичними вимогами і характером конструкції, що відповідає синтаксичним нормам даної мови, наприклад: орудний предикативний (був монтером); орудний суб'єкта в пасивних конструкціях (записка передана кур'єром); давальний суб'єкта в інфінітивному реченні.

Отже, підрядний зв'язок між компонентами словосполучень – це такий синтаксичний зв'язок, що вказує на граматичну залежність одного компонента від іншого в реченні чи словосполученні. Як бачимо, підрядний зв'язок між компонентами словосполучення формами слова. Узгодження, керування, прилягання – це типові форми підрядного зв'язку є керування узгодження та прилягання. Саме дві останні форми підрядного зв'язку можуть скласти **перспективу** подальшого дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. О сильном и слабом управлении (Опыт количественного анализа) // Вопросы языкознания. – 1964 – № 3 – С 32-40.
2. Власов Є. Н. Керування дієслів, прикметників та іменників у німецькій мові: Навчальний посібник. / Власов Є. Н., Куленко В. Є. – Вінниця : «Нова Книга», 2003 – 143 с. – С 6 – 9.
3. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Частина II. Синтаксис. / Борис Миколайович Кулик. – К. : Радянська школа, 1961. – 286 с. – С. 12-15
4. Курилович Е. Проблема классификации падежей // Очерки по лингвистике. / Ежи Курилович. – М., 1962. стр.175-203 – С.201
5. Пешковский О. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Языки славянской культуры, 2001. - 544 с.
6. Словник української мови: в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980 р. – Т.4., 1973. – С. 143
7. Meyers neues Lexikon. Bd.6 – Leipzig 1963, S. 889

REFERENCES

1. Apresyan Yu. D. O silnom i slabom upravlenii (Opyt kolichestvennogo analiza) [On Strong and Weak Governments (An Experience of a Quantitative Analysis)]. // Voprosy Yazykoznaniiya [Questions of Linguistics]. - 1964 - № 3 - P 32-40.
2. Vlasov Ye. N. Keruvannia diiesliv, prykmetnykiv ta imennykiv u nimetskii movi: Navchalnyi posibnyk [The government of verbs, adjectives and nouns in German language: Manual] / Vlasov Ye. N., Kulenko V. Ye. - Vinnytsia: "Nova Knyga" [New Book], 2003 - 143 p. - P 6 - 9.
3. Kulyk B. M. Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Chastyna II. Syntaksys. [Course of the modern Ukrainian literary language. PART II. Syntax.] / Borys Mykolaiovych Kulyk. - K.: Radianska shkola [Soviet school], 1961. - 286 p. - P. 12-15
4. Kurilovich E. Problema klassifikacii padezhej [The Problem of Cases Classification] // Oчерки по лингвистике. [Essays on Linguistics.] / Ezhi Kurilovich. - M., 1962. pp.175-203 - P.201
5. Peshkovskij, O. M. Russkiy sintaksis v nauchnom osveshhenii [Russian syntax in scientific light] / Alexandr Matveevich Peshkovskiy. - M.: Yazyki slavyanskoj kultury [Languages of the Slavic culture], 2001. - 544 p.
6. Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh. [Dictionary of Ukrainian Language: in 11 volumes.] - K.: Naukova Dumka [Scientific thought], 1970 - 1980. - V.4., 1973. - P. 143
7. Meyers neues Lexikon. Bd.6 - Leipzig 1963, S. 889

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Лариса Кіт – асистент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: сучасні напрямки досліджень у мовознавстві.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Larysa Kit – Assistant of the Department of Translation, Applied and General Linguistics of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: research in the field of linguistics and comparative linguistics.

УДК 811.161.2

DOI: 10.36550/2522-4077-2021-1-193-294-299

ДОКУМЕНТ «ХАРТІЯ» ЯК ЖАНР ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Катерина НАДТОЧИЙ (Київ, Україна)

ORCID 0000-0003-0873-5477

e-mail: k.nadtochiy@ukr.net

НАДТОЧИЙ Катерина. ДОКУМЕНТ «ХАРТІЯ» ЯК ЖАНР ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ. Вивчення стилів і жанрів мови, а також їх особливостей займає важливе місце в сучасній філології. У цій статті описані класифікація жанрів офіційно-ділового стилю. А також, були вивчені особливості одного міжнародного документа, а саме: «хартії».

Ключові слова: стиль, жанр, «хартія», офіційно-діловий стиль, міжнародний документ.

NADTOCHII Kateryna. DOCUMENT "CHARTER" AS A GENRE OF OFFICIAL STYLE. The study of the styles and genres of the literary language, as well as their features, is an integral part of modern philology. A vast deal of researches is devoted to such styles as literary, scientific and publicistic. The literary style and its genres has particular place in linguistic. However, in connection with the latest events that are taking place in the world, international documents are gaining more and more importance. It is the genres of this style which surround us in everyday life: laws, codes, orders, announcements, manuals and others. Also, all international documents and agreements are written in an official style. These documents are regulator of relations between countries. This article describes the classification of the styles of the literary language and their genres. And also, this article is devoted to the study of one international document, namely the "charter". There are many classifications of styles in the Ukrainian literary language. Each researcher categorizes and names them differently, but still, there are five main functional styles, such as scientific, official, publicistic, informal, literary. Official style is a functional style of literary language. "Charters" are international documents of official style. They have different stylistic, lexical and grammatical characteristics. In "charters" neutral vocabulary is used and words are used in the literal sense. For these documents extended sentence, compound sentence and complex sentence are characterized. A perspective for further research is a comparative analysis of the lexical, grammatical and semantic features of the "charter" in different languages.

Keywords: style, genre, "charter", international document, official style.

Постановка проблеми. У сучасному світі жодна людина не може уявити своє життя без спілкування, адже спілкуючись з іншими людьми ми обмінюємося інформацією, взаємодіємо, допомагаємо один одному. Проте, залежно від змісту й мети висловлювання, а також від індивідуальної манери та уподобань у процесі мовлення відбуваються певний добір і комбінування найпридатніших і найпотрібніших саме для цієї мовної ситуації співвідносних варіантів форм, слів, словосполучень, конструкцій речень тощо. Наприклад, художній твір (роман, новела), наукова стаття, наказ, протокол, написані однією мовою, відрізняються набором мовних засобів, специфічними особливостями у мовному оформленні і демонструють стилістичну диференціацію мови. Кожен функціональний стиль має свої відмінності і певний репертуар жанрів. І хоча в межах генології досліджено переважну більшість жанрових форм, проте існують жанри, які ще чекають на своїх дослідників. Одним з таких жанрів є міжнародний документ - «хартія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стилістика та жанрознавство літературної мови викликали зацікавленість дослідників вже давно. Стилї наукової мови, їх класифікація